

SPORT MURABBIYLARI BILAN TUZILADIGAN SHARTNOMALARNI MUDDATDAN OLDIN BEKOR QILISHNING HUQUQIY OQIBATLARI

Toshtemirov Dilshod Oybek o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu tezisda professional sport sanoatida sport murabbiylari bilan tuzilgan mehnat shartnomalarini muddatidan oldin bekor qilishning huquqiy va moliyaviy oqibatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda shartnomaviy barqarorlik prinsipi, kompensatsiya to'lovlarining yuridik tabiati, shuningdek, milliy va xalqaro sport huquqida (Lex Sportiva) mulkiy javobgarlikni taqsimlash muammolari o'rganilgan. Qonuniy va shartnomaviy kompensatsiyalar, kompensatsiya hisoblashning bazaviy mezonlari xalqaro amaliyot bilan qiyosiy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: sport huquqi, murabbiylik shartnomasi, kompensatsiya, mulkiy javobgarlik, xalqaro sport arbitraji (CAS), shartnomaviy barqarorlik, Lex Sportiva.

Аннотация: В данных тезисах анализируются правовые и финансовые последствия досрочного расторжения трудовых договоров, заключенных со спортивными тренерами в индустрии профессионального спорта. В исследовании рассматриваются принцип стабильности контрактов, юридическая природа компенсационных выплат, а также проблемы распределения имущественной ответственности в национальном и международном спортивном праве (Lex Sportiva). Проведен сравнительный анализ законных и договорных компенсаций, базовых критериев расчета компенсации с международной практикой.

Ключевые слова: спортивное право, тренерский контракт, компенсация, имущественная ответственность, международный спортивный арбитраж (CAS), стабильность контрактов, Lex Sportiva.

Abstract: This thesis analyzes the legal and financial consequences of the early termination of employment contracts concluded with sports coaches in the professional sports industry. The study examines the principle of contractual stability, the legal nature of compensation payments, as well as the problems of distributing property liability in national and international sports law (Lex Sportiva). A comparative analysis of legal and contractual compensations, and basic criteria for calculating compensation with international practice is carried out.

Keywords: sports law, coaching contract, compensation, property liability, Court of Arbitration for Sport (CAS), contractual stability, Lex Sportiva.

KIRISH

Sport murabbiylari bilan tuzilgan mehnat shartnomasini muddatidan oldin bekor qilish nafaqat tomonlar o'rtasidagi mehnat munosabatlarining tugatilishiga, balki o'ziga xos moddiy va huquqiy majburiyatlarning yuzaga kelishiga ham sabab bo'ladi. Sport sohasidagi shartnomaviy munosabatlarning o'ziga xosligi shundaki, bu yerda shartnomaviy barqarorlik (contractual stability) prinsipi ustuvor ahamiyatga ega bo'lib, uni buzgan tomon ikkinchi tomonga yetkazilgan zararni qoplash yoki maxsus kompensatsiya to'lash majburiyatini oladi.

O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Mehnat kodeksi 503-moddasida sportchilar bilan tuzilgan mehnat shartnomalarini bekor qilishning o'ziga xos xususiyatlari belgilangan. Unga ko'ra, agar shartnomada ko'zda tutilgan bo'lsa, sportchi tomonidan shartnoma asosli sabablarsiz bekor qilinganda, u sport tashkiloti foydasiga pul kompensatsiyasi to'lashi shart. Ushbu qoidaning mantiqiy davomi sifatida, agar ish beruvchi shartnomani sportchining aybisiz muddatidan oldin bir tomonlama bekor qilsa, mehnat qonunchiligining umumiy normalarida belgilangan nafaqalardan tashqari, shartnomada kelishilgan yirik miqdordagi tovon pullarini to'lash majburiyati yuzaga keladi. Biroq amaliyotda milliy qonunchiligimiz va

xalqaro sport huquqi standartlari o'rtasida kompensatsiya to'lovlarini hisoblash va mulkiy javobgarlikni taqsimlashda qator tafovutlar saqlanib qolmoqda.

ASOSIY QISM

Sport huquqi doktrinasida shartnomani muddatdan oldin bekor qilish natijasida kelib chiqadigan moliyaviy oqibatlar va tovon pullarining yuridik tabiati borasida yagona yondashuv mavjud emas. Xalqaro va milliy huquqshunos olimlar o'rtasida kompensatsiya to'lovlarining mohiyatini tushunish bo'yicha ikkita asosiy ilmiy konsepsiya shakllangan.

Birinchi konsepsiya kompensatsiyaning sof fuqarolik-huquqiy restitutsion tabiati (*Restitutio in integrum*) hisoblanadi. Ushbu yondashuv tarafdorlari sport murabbiyi bilan tuzilgan shartnomaning buzilishi jabrlangan tarafni shartnoma to'liq bajarilganda qanday moliyaviy holatda bo'lishi lozim bo'lsa, aynan o'sha holatga qaytarishni taqozo etadi deb hisoblaydilar. Bu doktrinaga ko'ra, kompensatsiya faqatgina isbotlangan haqiqiy zarar va boy berilgan foyda miqdori bilan o'lchanishi kerak.

Ikkinchi konsepsiya kompensatsiyaning sui generis (o'ziga xos) jarimaviy va preventiv tabiatidir. Boshqa bir guruh olimlar professional sportda kompensatsiya to'lovlari faqatgina zararni qoplash funksiyasini bajarmaydi, balki o'zida kuchli preventiv va sanksiyaviy xususiyatlarni namoyon qiladi, deb e'tiroz bildiradilar. *Lex Sportiva* tizimida shartnoma barqarorligini ta'minlash shunchalik muhim ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga egaki, belgilangan kompensatsiyalar taraflarni shartnomani bir tomonlama buzishdan tiyib turuvchi o'ziga xos moliyaviy jazo vazifasini o'taydi. Shuning uchun, bu to'lovlar zararining isbotlanishidan qat'i nazar, shartnomaning qolgan barcha summasini undirishni adolatli deb hisoblaydi.

Sport huquqi nazariyasi va amaliyotidan kelib chiqib, murabbiy shartnomasi muddatdan oldin bekor qilinganda yuzaga keladigan barcha moliyaviy to'lovlarni yuridik tabiatiga ko'ra ikkita yirik guruhga ajratish maqsadga muvofiqdir.

Birinchisi qonuniy kompensatsiyalar bo'lib, ushbu to'lovlar mehnat qonunchiligining imperativ normalarida belgilangan va shartnoma bekor qilinishining har qanday holatida to'lanishi majburiy bo'lgan ijtimoiy-huquqiy kafolatlar hisoblanadi. Amaliyotda bu o'z ifodasini ishdan bo'shatish nafaqasi, foydalanilmagan barcha mehnat ta'tillari uchun pullik kompensatsiya to'lovlari hamda ish beruvchi tomonidan maosh kechiktirilganligi uchun hisoblanadigan qonuniy neustoyka va jarimalarda topadi.

Ikkinchisi shartnomaviy kompensatsiyalar bo'lib, mazkur to'lovlar tomonlarning o'zaro kelishuviga binoan shartnomada oldindan belgilab qo'yilgan, muddatdan oldin asossiz bekor qilish holatlari uchun jarima xarakteridagi maxsus to'lovlarni o'z ichiga oladi. Amaliyotda ular Buy-out clause yoxud shartnomani muddatdan oldin sotib olish va jarima to'lash sharti, shartnomaning qolgan muddati tugashiga qadar bo'lgan oylardagi barcha kafolatlangan maoshlar yig'indisini qoplash, hamda murabbiyning shaxsiy imij huquqlari bo'yicha boy berilgan daromadlar shaklida namoyon bo'ladi.

Amaliyotda sport murabbiylari bilan bog'liq nizolarni hal etishda ko'pincha shartnomada muddatdan oldin bekor qilingan taqdirda to'lanadigan tovon puli miqdori aniq ko'rsatilmaganligi asosiy muammo bo'lib yuzaga keladi. Shartnoma matnida maxsus liquidated damages (oldindan baholangan zarar) bandi mavjud bo'lmaganda, xalqaro sport arbitraji (CAS) va FIFA taraflarning o'zaro tenglik va haqqoniy zarar prinsiplariga tayanadi. FIFAning O'yinchilar maqomi va transferi bo'yicha reglamenti (RSTP) 17-moddasida mustahkamlangan kompensatsiya hisoblash tamoyillari murabbiylar shartnomalariga nisbatan ham mutanosib ravishda qo'llaniladi.

O'zbekiston amaliyotida va xalqaro nizolarda shartnomasi asossiz bekor qilingan murabbiyga to'lanadigan kompensatsiya miqdorini hisoblashda bazaviy mezonlar qo'llaniladi. Birinchi mezon qolgan muddat ish haqi (Residual Value of the Contract) bo'lib, murabbiy shartnoma muddati tugashiga qadar qancha

kafolatlangan daromad olishi lozim bo'lsa, o'sha oylardagi ish haqining umumiy miqdori hisoblab chiqiladi. Ikkinchi mezon investitsiya xarajatlari (Amortization of Costs) bo'lib, agar klub murabbiyning malakasini oshirish yoki litsenziya olishi uchun maqsadli xarajatlar qilgan bo'lsa, ushbu summalar ham hisob-kitobga qo'shilishi mumkin.

Uchinchi mezon zararni kamaytirish majburiyati (Mitigation of damages) hisoblanadi. Agar murabbiy shartnoma asossiz bekor qilingandan so'ng qisqa vaqt ichida boshqa sport klubi yoki milliy terma jamoa bilan yangi mehnat shartnomasini tuzsa, avvalgi klub to'laydigan kompensatsiya miqdori murabbiy olayotgan yangi daromadlar hisobiga kamaytirilishi shart.

Sport shartnomalarini muddatidan oldin bekor qilishda kompensatsiya masalasini hal etishning eng asosiy mezoni bu bekor qilish uchun asosli sabab (just cause yoki just cause with sporting just cause) mavjudligidir. Xalqaro sport huquqida, xususan, Sport Arbitraj Sudi (CAS) amaliyotida qat'iy bir qoida shakllangan bo'lib, unga ko'ra sport natijalarining yomonligi yoki jamoaning ketma-ket mag'lubiyati murabbiy bilan shartnomani bir tomonlama bekor qilish uchun asosli sabab bo'la olmaydi. Agar klub murabbiyni aynan jamoaning yomon ko'rsatkichlari sababli ishdan bo'shatsa, klub shartnomaning qolgan muddati uchun to'liq ish haqini kompensatsiya sifatida to'lab berishga majbur bo'ladi.

Biroq, to'liq ish haqini undirish jarayonida xalqaro majburiyat huquqining fundamental elementi bo'lgan zararni kamaytirish majburiyati (mitigation of damages) prinsipi ishga tushadi. Murabbiylar va klublar o'rtasidagi kompensatsiya nizolarida zararni kamaytirish prinsipi faol qo'llaniladi. Ushbu doktrinaning yuridik mohiyati shundan iboratki, shartnomasi nohaq bekor qilingan jabrlanuvchi o'z zararlarining ortib ketishiga befarq qarab turishi yoki faqatgina sobiq ish beruvchisining hisobidan boyishni ko'zlamasligi kerak. U bozorda o'z malakasi va maqomiga mos keladigan yangi ish topish uchun barcha oqilona sa'y-harakatlarni amalga oshirishi shart. Agar klub murabbiy bilan uch yillik shartnoma tuzib, bir

yildan soʻng uni asossiz ishdan boʻshatsa, klub qolgan ikki yillik maoshni toʻlashi kerak. Ammo, murabbiy ishdan boʻshatilgach olti oydan soʻng boshqa klubga ishga oʻtsa, yangi klubdan olayotgan maoshi avvalgi klub toʻlashi kerak boʻlgan kompensatsiya summasidan chegirib tashlanadi.

Kompensatsiya toʻlovlarini hisoblash metodologiyasini va mulkiy javobgarlik chegaralarini chuqurroq anglash uchun xalqaro tribunal organlarining real qarorlariga murojaat qilish zarur. Chunki milliy qonunchilikdagi mavjud boʻshliqlar koʻp hollarda aynan Lex Sportiva doirasida shakllangan pretsedent huquqi orqali toʻldiriladi.

CAS 2015/A/4346 ishi boʻyicha taniqli murabbiy va klub oʻrtasidagi nizoda sud klubning murabbiyni yomon natijalar uchun boʻshatishini noqonuniy deb topdi. Klub rahbariyati jamoaning turnir jadvalidagi oʻrnidan qoniqmay, shartnomani zudlik bilan bekor qilgan va hech qanday tovon puli toʻlashdan bosh tortgan. Shartnomada jarima miqdori aniq belgilanmaganligi sababli, CAS Shveysariya Majburiyatlar toʻgʻrisidagi kodeksining 337c-moddasiga asoslanib, murabbiyga shartnoma tugaguniga qadar boʻlgan barcha maoshlarni toʻlash majburiyatini yukladi.

Yana bir mashhur pretsedent italiyalik murabbiy Antonio Conte va Chelsi klubi oʻrtasidagi nizo hisoblanadi. Klub murabbiyni nojoʻya xulq-atvori, xususan oʻyinchi bilan ziddiyat uchun asosli sabab bilan boʻshatganini daʼvo qilgan boʻlsa-da, tribunal murabbiy foydasiga qaror chiqarib, klubni kompensatsiya toʻlashga majbur qildi. Bu yerda huquqiy asos shunday ediki, murabbiyning ishdagi xatolari mehnat shartnomasini kompensatsiyasiz darhol bekor qilish darajasidagi ogʻir qoidabuzarlik hisoblanmagan. Arbitrlar taʼkidladiki, futbolchilar bilan kelishmovchiliklar yoki operativ masalalardagi ziddiyatlar murabbiylik kasbining odatiy xavf-xatarlari doirasiga kiradi.

Oʻzbekiston professional futbol ligasi va Oʻzbekiston Futbol Assotsiatsiyasi amaliyotida ham murabbiylar bilan shartnomani bekor qilish oqibatida yuzaga

keladigan nizolar ko‘p uchraydi. So‘nggi yillarda O‘zbekistonning bir qator klublari xorijlik murabbiylar oldidagi shartnomaviy majburiyatlarni buzgani va muddatidan oldin shartnoma bekor qilinganda tovon puli to‘lamagani uchun FIFA tomonidan jiddiy sanksiyalarga tortildi.

Moliyaviy sanksiyalardan va yirik miqdordagi kompensatsiyalarni to‘lashdan qochish maqsadida, mahalliy sport klublari ba‘zan murabbiylarni O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksining 157-moddasi doirasida tomonlarning kelishuvi ostida ishdan bo‘shatishga urinishadi. Klub boshqaruvi subyektiv bosim o‘tkazish orqali murabbiyni o‘z xohishiga ko‘ra bitimga imzo chekishga majburlash amaliyotini qo‘llaydi. Ammo yuridik jihatdan agar murabbiy kompensatsiyadan voz kechish haqida yozma ariza bermasa, sport klubi shartnomani faqat tovon puli to‘lab bekor qilishi mumkin.

Sport shartnomalarida mulkiy javobgarlik ko‘pincha asimmetrik xarakterga ega bo‘ladi. Ya’ni, murabbiy o‘z xohishi bilan shartnomani asossiz bekor qilsa to‘laydigan jarima miqdori, klub uni bo‘shatganida to‘laydigan kompensatsiya miqdoridan keskin farq qilishi mumkin. Yevropa Ittifoqi mehnat huquqi nazariyasida bu holat xodimning erkin mehnat qilish huquqini cheklovchi omil sifatida tanqid qilinadi. Biroq sportning tijoriy xususiyatidan kelib chiqib, CAS bu kabi shartnomaviy bandlarni qonuniy deb topib kelmoqda.

Murabbiyning sport tashkiloti oldidagi mulkiy javobgarligi faqat pul to‘lash bilan cheklanmaydi. Biroq, sport natijalarining pastligi uchun murabbiydan moddiy zarar undirish huquqiy jihatdan g‘ayriqonuniy hisoblanadi. Yuridik doktrinada bu masala qat’iy rad etiladi, chunki sportdagi muvaffaqiyatsizlik tadbirkorlik tavakkalchiligi kabi sport tavakkalchiligi toifasiga kiradi. Sport tavakkalchiligi o‘yinning subyektiv va obyektiv omillari, jumladan hakamlik xatolari, o‘yinchilarning jarohatlanishi ta’sirida kutilgan natijaga erisholmaslikni bildiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Sport murabbiylari bilan tuzilgan shartnomalarni muddatdan oldin bekor qilishning huquqiy oqibatlari sohasida olib borilgan tadqiqotlar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, professional sportda shartnomaviy barqarorlik va kompensatsiya mexanizmlari oddiy mehnat huquqidan tubdan farq qiluvchi mustaqil doktrinal bazaga ega. Kompensatsiya to'lovlari bir vaqtning o'zida ham restitutsion, ham sanksiyaviy funksiyani bajaradi. Sport tavakkalchiligi murabbiyni kutilmagan sport natijalari uchun asossiz moliyaviy javobgarlikka tortishdan himoya qiluvchi asosiy huquqiy qalqon hisoblanadi.

Shartnomani muddatdan oldin bekor qilish va moliyaviy majburiyatlarni tartibga solish tizimini nazariy va qonunchilik jihatdan takomillashtirish maqsadida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, sport shartnomalari huquqida zararni kamaytirish majburiyati (mitigation of damages) institutini qonun darajasida aniq belgilash zarur. Shartnomasi muddatdan oldin asossiz bekor qilingan murabbiyning yangi ish joyidan topgan haqiqiy daromadlari sobiq ish beruvchi to'laydigan kompensatsiya miqdoridan mutanosib ravishda chegirib tashlanishi qoidasini mustahkamlash adolatli huquqiy muvozanatni ta'minlaydi.

Ikkinchidan, asimmetrik mulkiy javobgarlik shartlarini tartibga solish mexanizmini joriy etish lozim. Agar shartnomada murabbiy shartnomani uzrli sababsiz bekor qilsa to'laydigan jarima miqdori bilan ish beruvchi to'laydigan kompensatsiya miqdori o'rtasida mutlaq nomutanosiblik mavjud bo'lsa, nizolarni ko'rib chiquvchi organlarga ushbu asimmetrik sanksiyani haqiqiy zararga qarab pasaytirish huquqini beruvchi normalar ishlab chiqilishi tavsiya etiladi.

Uchinchidan, huquqiy doktrinada va tegishli normativ-huquqiy hujjatlarda sport tavakkalchiligi (sporting risk) tushunchasiga aniq ta'rif berish hamda uni xodimning kasbiy layoqatsizligidan farqlash mezonlarini ishlab chiqish kerak. Sport natijalarining qoniqarsizligi moddiy javobgarlikka tortish yoki kompensatsiyasiz

shartnomani bekor qilish uchun huquqiy asos bo'la olmasligi imperativ qoida sifatida belgilanishi lozim.

To'rtinchidan, sport shartnomalariga kiritiladigan oldindan belgilangan tovon puli (liquidated damages) institutining mutlaq yuridik kuchini tan olish lozim. Tomonlar erkin irodasi bilan kelishilgan tovon summasini, agar u adolat prinsiplariga keskin zid bo'lmasa, sudlar tomonidan umumiy asoslarga ko'ra asossiz kamaytirib yuborilishini cheklovchi maxsus huquqiy mexanizmlarni yaratish maqsadga muvofiqdir.

Mazkur takliflarning nazariy jihatdan ishlab chiqilishi va amaliyotga tatbiq etilishi sport sanoatida mehnat munosabatlarining barqarorligini ta'minlashga hamda murabbiylarning kasbiy huquqlarini to'laqonli himoya qilishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi : 2022-yilda yangi tahrirda qabul qilingan.
2. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi.
3. Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida : O'zbekiston Respublikasining Qonuni. – Toshkent, 2000.
4. Xalqaro mehnat tashkilotining 155-sonli Konvensiyasi. – Jeneva, 1981.
5. Sportchilar maqomi va transferi to'g'risidagi reglament (FIFA RSTP) : 8-ilova (Murabbiylar bandligi qoidalari). – Syurix : FIFA.
6. Shveysariya Majburiyatlar kodeksi (Swiss Code of Obligations) : 337-modda. – Bern.
7. Bandlik huquqlari to'g'risidagi qonun (Employment Rights Act). – London, 1996.
8. Xalqaro Sport Arbitraj Sudi (CAS) qarori : CAS 2012/A/2756 (Diego Simeone – Atletico Madrid) ishi. – Lozanna, 2012.